

A Debreceni Szemle orvostörténeti jelentősége

A hazai periodika-történetben kiemelten említendő az 1927-es esztendő. Ekkor indult meg *Szekfű* Gyula szerkesztésében a liberális konzervatív *Magyar Szemle*, majd rövidesen követte a *Debreceni Szemle* és a szegedi *Széphalom*, mindhárom szellemtörténeti orgánus, az Orvosi Hetilap „*Tárca*” rovatával párnuzamosan, orvostörténeti cikkeknek is helyet biztosító színvonalas havi folyóiratok voltak (1). A negyedik egyetemi városé, a pécsi *Pannonia* csak 1935-ben zárkózott fel melléjük.

A Debreceni Szemlének *Verzár* Frigyes és *Elekes* György volt a két legszorgalmasabb szerzője, az itt megjelent forrásértékű tanulmányaik azóta medicinánk múltjának szerves részeivé váltak. Akad azonban egy levélközlemény, amely egymagában is megérdemli az utókor különös figyelmét; a medikus *Hógyes* Endre levele szüleire, Hajdúszoboszlóra, másodéves korából, amely a tudósjelölt orvostanhallgatót mutatja be, a fiatalember szellemét-szemléletét villantja fel, így kitűnő színfoltja tudományos büszkeségünk biográfiájának (2).

De tartsunk sorrendet! Az említett időben két debreceni professzor, a filológus *Hankiss* János és a geográfus *Milleker* Rezső megbízást kapott a cívisváros *Törvényhatósági Bizottságától* a Debreceni Szemle szerkesztésére. Kiki a saját profiljának megfelelően. Az utolsó szám 1944 augusztusában jelent meg, a magyar szellem végső vonaglásakor. Az orvostörténet *Milleker* professzor rezortjába tartozott, ám a közérdekű orvosi és orvosfilozófiai cikkeket is szívesen közölte. Az első igazi orvostörténeti tárgyú írás jelképes jelentőségű, 1928-as dátummal, *Verzár* Frigyes fiziológus tanár tollából. Címe: *Debrecen természettudományos múltja, az orvosi fűvészetéről* Méliusz-Juhász Pétertől Diószegi Sámuelig, köztük olyan botanikusok mint *Csapó* József és *Földi* János, a derék protestáns lelkészek mellett még derekabb orvosdoktorok. A fénykor természetesen a 18. század, midőn a Magyar Faust *Hatvani* István a kísérleti fizikától a demográfiai statisztikus módszerekig, *Csapó* József főorvos a kisgyermek „isputáljától” a *Haller-féle* élettani iskola megismeréséig, illetve meghonosításáig, *Wesprémi* István tisztiorvos pedig a pestis oltásos megelőzésétől a hazai orvostörténelem megteremtéséig Debrecen a magyar medicina egyik legjelentősebb központjává tették. A 19. században *Csécsey* Nagy Imre és *Török* József képviseli a folytonosságot, amelyet 1918-ban a felállított egyetem művelt tovább, immár univerzális szinten.

A Debreceni Szemle jeles tudósok nekrológiáját is közölte. Így a gyermekgyógyász *Szontágh* Félix professzorét 1929-ben. Eltérően a mai *Alföld* című folyóirattól, amely 1983-ban nem tartotta szükségesnek a megemlékezést a nagy formátumú szemész, *Kettesy* Aladár, az anatómus *Krompecher* István és a stomatólógus *Adler* Péter professzorok elhunytá alkalmából. Pedig emberöltő szükségeltetik három ilyen szaktekintély azonos időbeli je-

lentkezéséhez. Az Alföld úgy tűnik, nem vállalja a Debreceni szemle hagyományait. A vidéki így válik provinciális. Az 1930-as évfolyamban olvashatunk egy autentikus történeti értekezést a helyi botanikus kert múltjáról. Levéltári kutatások alapján *Tamássy* Géza írta. Továbbá egy ragyogó rccenziót *Grósz* Emil szemészeti klinikájának negyedszázados működéséről.

Hankiss János beszámolójából tudjuk, hogy az orvos-*író Duhamel* 1931. november 2-án a Magyar Tudományos Akadémián, metaforákban gazdag előadást tartott. „Ki kezeskedik azért, hogy a hosszú ige nem okoz rákos továbbtenyésztést” — tette fel az egyáltalán nem költői kérdést. A szavak mögött, érezhetően a szellem betegségétől, burjánzásszerű tévelygéseitől félve, az európai válság kelletős közepén. A szerkesztő-szerző egy másik orvos-*író* kivételes teljesítményű vállalkozásáról is szól, *Németh* László egyszemélyes folyóiratáról (Tanú). Legjobban talán *Proust* értelmező összefoglalását csodálja, ami igen nagy elismerés a francia irodalom professzorától.

Verzár Frigyes 1930-ban kapott meghívást Basel egyetemére, ahol egyik első dolga volt megtudni, „*hogy ezt a szép, régi várost mi kapcsolja hazájához*”. Emlékké szelődött az első kalandozások kora, amikor 917-ben itt jártak eleink, *Rudolf* püspök szarkofágjára pedig azt írták németül: „*megölték a pogány magyarok*”. Szívmelegítőbb olvasni a karthauzi kolostor intarziás üveglapja alatt, hogy *Kanizsai* János esztergomi érsek adományából készült a 15. század elején. Majd az 1460-ban alapított és azóta megszakítás nélkül működő egyetem magyar diákjai következnek, 1858-ig összesen 277 tanuló nevét írta ki a matrikulákból *Verzár* professzor. A legtöbbjük tandíjmentes, latinul „*ni-hil, pauper*” vagyis képtelenek fizetni. 1560-ban pl. *Thomas Jordanus*, aki később Morvaországban szerzett hazájának dicsőséget; *Kolozsvári* *Jordan* Tamás, az extragenitális szifilisz-fertőzés első leírója. 1665-ös beírású *Paulus Betlen* Transylvanus és *Paulus Tsermatoni*, mindketten a nagyenyedi kollégium tanárai lettek. A „*csúcsidő*” magyar szempontból itt is a 18. század, így *Stephanus Molnar* Civis Debrecinus, *Georgius Huszti*, *Pariz Pappai* Transylvano Hungarus, *Georgius Marothi* Debrecino Hungarus, *Stephanus Hatthuan* Nob. Hungarus, vagyis *Pápai* *Páriz*, *Maróthi* *György*, *Hatvani* *István*, *Csapó* *József*, valamennyiük neve megtalálható a baseli bejegyzésekben. Elképzeljük, miket érezhetett a 20. századi méltó magyar utód, mindezek olvastán. „*A régi kapcsolatok folytatásának tekintem a magam idejöveteletét*”, állapítja meg joggal *Verzár* professzor. Baselben bukkant rá *Erasmus Rotterdamus* magyar kapcsolataira, egyik orvosa az a *Joannes Antoninus Cassoviensis*, 1524-től a szerencsétlen sorsú *II. Lajos* magyar király orvosa volt, aki Mohács mezejét csak úgy kerülte el, hogy 1526 januárjában I. *Zsigmond* lengyel király meghívta udvarába. Kapcsolatukról több korabeli latin nyelvű levél tanúskodik, a barátság té-

nyére viszont Verzár Frigyes mutatott rá (2). Ez volt az utolsó hazai közleménye, mielőtt a háborús blokádnak a folyóirat megszűntéig el nem választotta hazájától.

Érdeklődéssel olvastuk az 1934-es évfolyamban Haász Imre ismertetését az 1831-es debreceni kolerajárványról. A szerző forrásként Szücs Lajos várostörténeti trilógiáját említi meg, továbbá a saját kutatásait a városi és a kollégiumi levéltárban. Valószínűleg ebből az időből származik Ignácz Béla doktornak *A debreceni kolerajárvány* című kis füzeté is, lényegesen bővebb mint a Haász Imréé. A halálesetek számát mindketten 2100 körül jelölik meg, a morbiditáshoz képest 23%-os a mortalitás, ami abban a korban kedvező aránynak számított. Üde színfoltja a Debreceni Szemlének Luby Margit néhány cikke a Szatmár megyei népi gyógyászati szokásokról. E sorok írója még ismerte a jeles etnográfust, Móricz Zsigmond mellett, ő tudta a legtöbb titkot a hagyományörző szatmári népről.

Diósadi Elekes György doktor akkor fordult írásával a Debreceni Szemléhez, amikor megszűnt az Orvosok és Gyógyszerészek Lapja „Orvostörténelem” című melléklete, azaz 1939-ben. Első itteni cikke: „Orvostörténeti vonatkozások Szent István idejében”, amely Weszprémi, Linzbauer és Demkó műveinek jószerivel kivonata. Írt *Weszprémi Istvánról*, a nagyerdei fürdő történetéről, összefoglaló jellegű tanulmányokat.

Végül szóljunk az elején említett Hőgyes-levélről, amelyet az 1939-es évfolyamban tett közzé a szerkesztőség. Jelentőségének megfelelően az első oldalon. A levél egy zseniális és racionális gondolkodású fiatalember költői szárnyalása, 1866. május 7-i keltezéssel. Hajdúsági szülei nyilván soha nem jártak még a fővárosban, ezért így próbálja eléjük varázsolni: „*Hogy pedig Szoboszlóról el gondolhassuk Pestet, mindenek előtt azt kell meg jegyez-nem hogy Buda úgy áll épen Pesthez mint a Gátoldal a 'Kösély balóldalához hogy a családás még nagyobb legyen ott van a 'láncz hídnak a kőhíd is 's a 'budai várhegynek a 'törökdomb rajta a 'királyi palotául a 'Harangi György uram*

egykori bóltja.” A Duna tehát a Kösély, amely „*sétál odább méltóságos léptekkel mint Karácson Samu bácsi lassan lomhán lépegetvén nagy teste miatt.*” Igyekszik mindennek megtalálni a szoboszlói megfelelőjét, kivéve az akadémiát, amely olyan granárium, ahol a tudományt mérik.

A másodéves medikus már bejárt az akadémiára, ahol „ott ül középen az elnök a kis b. Eötvös balra tőle a szép arcú Csengeri, jobbra az öreg Arany a református tiszteletes, az ülés kezdődik. Feláll egy kis fent bajuszú nagy hasú öreg tudós, mély szava be harangozza a termet s dörögve beszélget el a múlt idők dicsőségéről a magyar nemzet hajdani szép napjairól. Ez az öreg Toldy ki együtt élt Kazinczy Kisfaludy 's Vörösmartyval. Fel egy másik, folyik szájából a bölcsesség mint forrásból a víz. Most áll fel az öreg Arany, olyan igénytelen olyan csizmadiás alakja van a legnagyobb magyar költőnek olyan reszketeg a hangja hogy alig tudja el mondani beszédét..”

Az akadémiai beszámolóról részletesen rátért a hét-köznapokra. A szegény sorsú tanuló gazdag élményvilágára a fővárosban.

Nem kerülte el figyelmét az 1866-os hadi készülődés, aztán kiderül, hogy nehezen fizetnek a tanítványai. „*Utoljára jókat röhögünk, legalább kinevetjük a nyomorúságot!! mradok k. szüleimnek sűríg tisztelő fiuk Endre.*” (2)

Nehéz e nagy lélegzetű, vesszőt alig használó költői sorokat meghatottság nélkül elolvasni. Az Eötvöst, Toldyt és Arany Jánost csodáló diák szívhez szóló beszámolóját, aki később hozzájuk emelkedett a magyar medicinában.

Ez a Hőgyes-levél a Debreceni Szemle nagy ékessége. Irodalmi függelék nélkül hívjuk fel rá a figyelmet.

IRODALOM: 1. *Debreceni Szemle*, 1927 és 1940 között jelent meg. — 2. *Alföldy Zoltán — Sós József*: Hőgyes Endre élete és munkássága, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962, 22. — 3. *Magyar humanisták levelei a XV—XVI. századból*, Budapest, 1971. — 4. *Debreceni Szemle*, 1940, 84.

Szállási Árpád dr.